

The Jewish View of Christianity, a 3 part series

- 1) Is Christianity Idolatry?
- 2) Between Paganism and Monotheism, the Meiri's opinion
- 3) May One Enter A Church for Voting? Visiting? Volunteering?
Funeral? Presidential Inauguration?

Rabbi Efreim Goldberg
reg@brsonline.org
Boca Raton Synagogue

(1) MISHNA (AVODAN ZARA) משה גדולה סרה (א/ט)

Mishnah The Mishnah records various restrictions that apply to a Jew's transactions with idolaters: During the three days preceding the festivals^[1] of idol worshippers – להשאילן – to lend them articles, – or to borrow money from them,^[2] – or to borrow money from them,^[3] – to repay a debt to them, – or to accept payment of a debt from them.^[4]

A dissenting view is cited with respect to this last law: R' Yehudah says: – We may accept payment from them – since this causes [the payer] distress.^[5]

The first opinion counters: [The Sages] replied to him: – Though it causes him distress now, – he rejoices afterwards, since he is free of his obligation.^[6]

(2) GEMORA גמ' ס' יא:

The Gemara qualifies the Mishnah's prohibition against commerce with idolaters three days before their pagan festivals: Shmuel said: – In the Diaspora it is forbidden to do business with idolaters only on the festival itself.^[21]

(3) RASHI (1040-1105) רש"י

לשני: ה"ג ומדי כולה שח' בגולה. אין לנו יכולים להעמיד (א) עלמנו מלישא ולתן עמהם שצנייהם אנו יושבין ופרנסתנו מהן ועוד משום יראה:

(4) SANHEDRIN סנהדרין טו

The Gemara now analyzes another statement of the Baraisa: The Baraisa stated: – NOR CAUSE OTHERS TO VOW IN ITS NAME OR TO SWEAR IN ITS NAME. – This supports a ruling of Shmuel's father. – For Shmuel's father said: – It is forbidden for a person to make a partnership with an idolater, – lest [the idolater] become obligated to swear to him concerning a monetary dispute – and he will swear by his idol, – and the Torah has stated:^[11] Nor shall it be heard through you.^[12]

(5) TOSAFOS (1100-1171) תוס' א"י

Tosafot, Sanhedrin 63b

Rabbeinu Tam: It is permissible to [cause a gentile's oath through litigation with one's non-Jewish partner because] today all swear in the name of the saints to whom no divinity is ascribed. Even though they also mention God's name and have in mind, in any event no idolatrous name is actually said, and they also have the Creator of the world in mind. Even though they associate (*shituf*) God's name with "something else", we do not find that it is forbidden to cause others to associate (*shituf*), and there is no issue of placing a stumbling block before the blind [by entering into litigation with the non-Jewish business partner, thereby causing him to take an oath] because the Sons of Noah were not warned about it.

נסוד נחום שיעשה שוחפות. אמר ר' שמואל כ"ש שבעה עולה דאין לקבל הימנו ור"ח אומר מותר לקבל הימנו השבעה קודם שיפסיד כדאמר בפ"ק דמס' ע"ג (דף ו): דמלטה ע"פ נפרעין ממנו מפני שהוא כמנוול מידם ולא חיישינן דילמא אויל ומודה ואע"ג דהתם ספק והכא ודאי מ"מ בזמן הזה כולן נשבעים בקדשים שלהן ואין תופסין בהם אלהות ואע"פ שמה שמזכירין עמהם ש"ש וטובתם לדבר אחר מ"מ אין זה שם עבודת כוכבים גם דעתם לעושה שמים ואע"פ שמהפסין שם שמים ודבר אחר לא אשכחן דאמר לגרום לאחרים לשקף ולפני עור ליכא דבני נח לא הזהירו על כך:

The Edomites (Christians) are idol worshippers... Sunday is their festival day. Therefore, in the land of Israel one cannot transact business with them every Thursday and Friday, needless to say on Sunday itself which is prohibited everywhere. The same is the case in each of their festival days.

ג' היה ארץ של אורן עכו"ם ימים הרבה שלשה או ארבעה או עשרה כל אורן הימים כיום אחר זמן וכולן אמרין עם ג' ימים לפניו... כנענים עובדי כו"ם הם יום ראשון הוא יום אידן. לפיכך אמר לתת ולשאת עמדם בארץ ישראל יום חמישי יום ששי שבכל שבת ושבת ואין צריך לומר יום ראשון עצמו שהוא אמור בכל מקום. וכן נודעין עמדם בכל ארציהם: ד' יום שמתכנסין בו

LETTER TO YEMEN (8) אגרת ימין

After that there arose a new sect which combined the two methods, namely, conquest and controversy, into one, because it believed that this procedure would be more effective in wiping out every trace of the Jewish nation and religion. It, therefore, resolved to lay claim to prophecy and to found a new faith, contrary to our divine religion, and to contend that it was equally God-given. . . .

The first one to have adopted this plan was Jesus the Nazarene, may his bones be ground to dust. . . . He impelled people to believe that he was a prophet sent by God to clarify perplexities in the Torah, and that he was the Messiah that was predicted by each and every seer. He interpreted the Torah and its precepts in such a fashion as to lead to their total annulment, to the abolition of all its commandments and to the violation of its prohibitions. . . .

Quite some time after, a religion appeared the origin of which is traced to him by the decedants of Esau, albeit it was not the intention of this person to establish a new faith. . . .

After him arose the Madman (Mohammed) who emulated his precursor since he paved the way for him. But he added the further objective of procuring rule and submission, and he invented his well known religion. All these men purposed to place their teachings on the same level with our divine religion. But only a simpleton who lacks knowledge of both would liken divine institutions to human practices. Our religion differs as much from other religions for which there are alleged resemblances as a living man endowed with the faculty of reason is unlike a statue which is ever so well carved out of marble, wood, bronze or silver. When a person ignorant of divine wisdom or of God's works sees the statue that superficially resembles a man . . . he believes that the structure of the parts of a statue is like the constitution of a man, because he is deficient in understanding concerning the inner organization of both. . . .

The following is the uncensored version of the end of Kings, h. XI.*

But if he does not meet with full success, or is slain, it is obvious that he is not the Messiah promised in the Torah. He is to be regarded like all the other wholehearted and worthy kings of the house of David who died and whom the Holy One, blessed be He, raised up to test the multitude, as it is written, "And some of them that are wise shall stumble, to refine among them, and to purify, and to make white, even to the time of the end; for it is yet for the time appointed" (Dan. 11:35).

Even of Jesus of Nazareth, who imagined that he was the Messiah, but was put to death by the court, Daniel had prophesied, as it is written, "And the children of the violent among your people shall lift themselves up to establish the vision; but they shall stumble" (Dan. 11:14). For has there ever been a greater stumbling than this? All the prophets affirmed that the Messiah would redeem Israel, save them, gather their dispersed, and confirm the commandments. But he caused Israel to be destroyed by the sword, their remnant to be dispersed and humiliated. He was instrumental in changing the Torah and causing the world to err and serve another besides God.

But it is beyond the human mind to fathom the designs of the Creator; for our ways are not His ways, neither are our thoughts His thoughts. All these matters relating to Jesus of Nazareth and the Ishmaelite (Mohammed) who came after him, only served to clear the way for King Messiah, to prepare the whole world to worship God with one accord, as it is written, "For then will I turn to the peoples in pure language, that they may all call upon the name of the Lord to serve Him with one consent" (Zeph. 3:9). Thus the Messianic hope in the Torah, and the commandments have become familiar topics of conversation (among the inhabitants) of the far isles and many peoples, uncircumcised of heart and flesh. They are discussing these matters and the commandments of the Torah. Some say, "Those commandments were true, but have lost their validity and are no longer binding"; others declare that they had an esoteric meaning and were not intended to be taken literally; that the Messiah has already come and revealed their occult significance. But when the true King Messiah will appear and succeed, be exalted and set up, they will forthwith recant and realize that they have inherited naught but lies from their fathers, that their prophets and forefathers led them astray.

RAMBAM (7) ס' הגמלו

[ד] אמרו מה הוא לידן לשם, שיעשה ה' ללכת טמנה לחלואה לפי אסור בהחלט להבטח לעיר שיש בה עבודה זרה. כל שכן לדור בה וכל שכן לסחור בה. וחניות מעוורות. התניות המעוששות באיזה מין פמיני הקשוחים, למי שלא קשטום אלא לעבודה זרה. ולפיכך כל מה שיש בהן אסור בהנחה ולפיכך צריך לדעת שכל עיר מערי ומערי הנצרות יש להם בה במה למחור בית תפלותם שיהא בית עבודה זרה בלי טמא, וירי אותה העיר אסור לעבוד בה כמתבאר כל שכן לדור בה. אלא ה' מטר אותנו בדיהם שנגור בעריהם בעל כרחנו י' לקיים דברו ועבודתם עם אלהים מעשה ידי אדם עץ האבן י'. ואם כך הוא דין העיר כל שכן דין בית עבודה זרה עצמו שבמעט אסור להאנות וכל שכן לקרב אליו י'. קל וחומר להבטח לתוכו.

RAMBAM (9) נחמך (ה' ח') (59)

שופטים, הלכות מלכים ט"א

ד ואם יצמוד מלך מבית דוד הוגה בחוכה ועוסק במצוה כדור אביו, כפי חוכה שבקתב ושבצל פה, ויכוף כל-ישאל לילך פה ולטונק בדקה י' וילתם מלחמות ה' - הרי זה בקוהת שהוא משים י'. אם עשה והזלים י' וננה מקדש במקומו וקבץ נדתי ישראל - הרי זה משים בנבאי, וימקני את-העולם בלו לעבוד את-ה' בנח, שגאמר: כי-אז אהפך אל-עמים שפה ברורה לקרא בלם בשם ה' ולעבדו שקם אחד י' (בבבא ג' ט"ו). ואם י' לא הזלים עד פה, או נהרג, בידוע שאינו זה שהבטיח עליו חוכה, ונהרי הוא ככל מלכי בית דוד השלמים ונקשרים, שמתו. ולא העמידו הקב"ה אלא לבסות בו רבים, שגאמר: וימן-השפילים יבשלו, לצרוף הקם, ולקבר וללכנ עד-עת קץ, כי עוד למודד ויחול י' ט"ו.

אף (ישוע הנצרי) שדיקה שיהיה משים ונהרג בבית דין י', כקר ונהגא בו דניאל, שגאמר י' (י' י'): ורגי פריצי עמה יבשאו להעמיד חזון י' ונבשלו. ובי יש מקשול גדול מזה, שקל הנביאים דברו-שקשים גואל ישראל ומשיעם, ומקבץ נדתיים י' ומחזק מצותן, ונה גנס לאנדו ישראל בתרבו, ולפטר שאריתם ולהשפילם, ולהתליף התורה ולהשעות רב העולם לעבוד אלוהם מבלעדי ה', אקל מהקשבות. בורא העולם אינו פס האדם להשגיגם, כי לא דרכינו ודרכיו, ולא מהקשבותינו מהקשבותיו י', וכל הדברים האלו שלישוע הנצרי ושל זה י' ה' שמעאלי שצמד אחריו אינו אלא לשער דרבי' לשלף הקשים. וילסן העולם בלו לעבוד את ה' בנח, שגאמר: כי אז י' אהפך אל אתר-עמים שפה ברורה לקרא בלם בשם ה' ולעבדו שקם אחד.

בידוד. כקר נתמלא העולם בלו מדברי הקשים י' ומדברי התורה, ומדברי המצות, ובשטו דברים אלו באיין רחוקים, ובקמים רבים ערלי-לב, והם בושאים ונותנים בדברים אלו ובמצות התורה, אלו אוקרים: מצות אלו אקמת היו ובקר

וכי לא יוכל ישראל לומר איני נרצח עתה למכור ולקנות וכן לשאלו ללוות ולפרוע מה ידע העובד כוכבים שמינה משום אידו לך נראה דעמם ההיתר משום דעכו"ם שביניו קים לן בגוייהו דלא פלחו לעבודת כוכבים ומהאי טעמא שרי לקמן בפ"ב (דף סה.) רב יהודה דשדר ליה קורבנא לאביהו דעכו"ם כיון דאמר קים לי בגוייהו דלא פלחו לעבודת כוכבים וכן רבא (ס) דשדר ליה קורבנא לרב שינן ביום אידו אמר קים לי בגוייהו דלא פלחו לעבודת כוכבים א"כ יש לסמוך דהאיא דתנא בירושלמי על מחניו דלאקור לשאלת ולתת חניו ד"ה צעוד כוכבים שאינו מכירו אבל צעוד כוכבים שמיכרו מותר מפני שהוא כמחליף ומניח הנכנס לעיר ומלאך שמהם שמה עממם שאינו אלא כמחניף להם ור"ח היה מפרש אקור לשאלת ולתת עממם דוקא במידי דתקורבת ולא איידי כלל בלקנות דודאי שרי בין ללישנא דאזיל ומורה בין ללישנא דלפני עור לא חתן דלא אקרו אלא למכור דוקא מידי דתקורבת ולשאלת ולתת הכי פ"י לשאלת מהן המעות ולתת להם מידי דתקורבת חליפי המעות ונכחי ראייה מלבייביש (לקמן דף א.) בגמרא טעמא דלשאלת ולתת עממם אי משום הרווחה פירוט משום שמרויה ומשמכר ואזיל ומורה לעבודת כוכבים או דלמא משום ולפני עור לא חתן מכשול וקאמר נפקא מינה דלית ליה בהמה לדידיה ואי מידי דלאו תקורבת אקור אמאי לא קאמר נפקא מינה לנידי דלאו תקורבת דמשום הרווחה איכא אלא ודאי מידי דלאו תקורבת שרי דלא שיעבא אזיל ומורה במקח וממכר כיון שזמן המעות תחת החפץ והוא לוקח וגם אינו בטוח כ"כ שרויה בסחורה ובעיא דגמרא הכי מפרש טעמא דלאקור ולתת עממם במידי דתקורבת משום הרווחה שיהיה לו בהמות רבות כדכתיב ויהי ליה לדידיה נמי אקור שמחוק שיהיה לו הרבה בהמות יקריב מן המוכר או משום לפני עור ונפקא מינה דכי אית ליה בהמה לדידיה שרי ולפי פרי"ח אין לתמוה על מנהג העולם שאפילו אם היו מחזיקין אותם כעובדי עבודה כוכבים שהרי אינם עושים שום תקורבת אלא צמעות וזוה לא שייך הרווחה והרבה מעות מזויים להם לאותו דבר ומינה נכון הוא להחזיק כשכא העובד כוכבים ואומר הלוי מעות לשקרי שקורין אופרי"ר אבל ר' אלחנן אמר כי גם בלחנם אופרי"ר אין שום אקור כי מה שהם נוטנים אותם לגלמים ולכומרים אינו ממש לשם עבודה כוכבים אלא לזוך הנאחם:

אסור לשהות אצל עובדי כוכבים משום דאזיל ביום אידו ומורה לעבודת כוכבים מחוץ לשונו משמע ש"ל אף ממקח וממכר וקשה על מה שמכחו העולם לשאלת ולתת ביום אידו העבודה כוכבים עממם נתי דרוז אידיהם מן הקדושים הם מ"מ בכל שבוע יום אחד יש להם דלרבי ישמעאל (לקמן י.) לעולם אקור ואין לומר דהיינו טעמא משום (חולין י.): דעובדי כוכבים שחז"ל לאו עובדי עבודה כוכבים אלא מנהג אבותיהם צידס דהא אמר שמואל בגמ' (לקמן י.) צגולה אינו אקור אלא יום אידס כלכד משמע דהא יום אקור מיהא אקור לכך נראה דשרי משום איבה כדאמר בגמ' (שם דף י.) גבי ר' יהודה נשיאה דשדר ליה ההוא מינה דלירא קסריינא ביום אידו אמר הכי איבעיד לא אישקליה היא ליה איבה מיהו אין משם ראייה גמורה דשמא לאו משום איבה ליטחרי אלא היה נוטל ענה כליד ועשה שלא יהיה לו איבה ועוד אי טעמא משום איבה מינה להלוותם ולהשאלים ולפרעם כשהעובד כוכבים מובטח חזרו אבל לשאלת ולתת עממם דהיינו מקח וממכר מאי איבה איכא

Yisroel Isenun (12) גרמניה (1390 - 1460) Germany

ממכרין וכן נודח, וא חק אין ששפן לאסור. גמל אפי' נכנס על ישראל, וא"כ רמסם שיהיה חק טעם או שרי ליתא קלא נטק טעל דים ממכרם וסמם הילוח אל ידאדם מרזאן וסאדס: סדאדס, וכן לפשמים מסאיקן חתן כשודרים נכנס נאטורס: נודח ומצוה ח"מ אין זה אלא סדיקה. ונכד יבאס וסדיקן: גמל נח"ל שרי אסדיי כחן טור טעם לכחוד השם דחא"י סגד: בנס' סאסס פ' מסחא מלחמה דווקא נספס חוד ממכרי סולחנס: אכל לא חמדין ומרכיב טעמס דחיס' ככלל טעם וד"כ פ"ס לטין: גמלס דחיס' ככלל יחסוד על וסמס אסדי' ולא ק"ל סדאדס פ"ס: נח"ל סנדיקן סוחיס. דכספס ר"י לטין כס דגסי דל סמקל: נאדן סלכס כסוד נח"ל פ"ב. ונחודרי פ' קיח דוחס כסוד: טעמא מיו וסגד וכלכס כסוד לפינ' דלסס ולכך מלא וכל: ככא ודאיכא בין סדיקס כגורנס יס לכחיר ולסחין חודני אסדי: וסדיקין ולסל. כמחיס לט"ד כחנס:

שאלה קצד

תשובה יוחא ובהו כסלס טל: ליהב וכן טגד נחאדי דעמח דבר הכי חא"נ דחולל לט. דסוח נטח וסכירח לס ודא דד"ל כדני יחסי דחיס סיני טד פירס חיסיס וסדריס ואלירס כמחולל יד כייט דווקא לטין מלוקח אכל יחסיכא יחכא וחסיס וסכירח לס וס"מ כידק חכיר נח"ל ח"ק וסמס כסלס על כסדיי נח"לס טעם כלחיס וסדיי. דניי טלס ומידי כסכחא נחודס דנח"ל שרי לכחירלס לטס בין נכמיס ונס מואדן כלייל דסי' דכני סרסכ"ס דכנס וסדיק חכיר וכלילס דחיס לטכר אס ודחכ יוק דחיס ככיס וסכא אס נאס טס חקן כמחולל יד חכיר ולכלול אס ודחכ לוקס טעם שחמח אכל יד ידסיין טלס חרס כמחולל כני סודו וסרי ודחכ וסדייחל כחלחיס לטלס שרי ולא ככיה כל סידיק לטוס חלחיס. וכסמ"ק נטח וק ככנס"ס כליידי פ' לא יחסוד ולסוד לטוס סמך לעניס סטסס דכנס סמס דנחרי כרס ונכיס נטק סהח רכס חחא כסוד וסרי ככנס וכליל כני יחסי טוד דלמין ארנסכס אילט חו סינח חכיר ולא כסיק וסרי כמחולל יד ונחאדי סדיק וכוחס כסדיח מחלמוד דחיס' דכלל ככיס לא חכיר נח"ל אלא סרונק לכ"ס ככרנכ כחילן חכיר כמחיריחא אילט נח"ל וד"כ ח"נ דכנס חכיר ככרנכ ודחין לטוס לככרנכ כעמ"ק ח"ס ודחוק אס חין כרס וכנס וכן כסדי' ככנס אכל כסודס סככרנכ כקדקס חכיר וסדייס טלס חוכס מונכרס ק ואף סודיל ודחוד דחיריחא כוח ח"ק לן לטייס ולדיך לייכר סיכא כסוד יוחר ח"נ סמדייס בין ככדייס ודין טודס הנכיס אכל נחאד כליילס ונח"ל מ"ס אס חלכיס חוד כמיקל:

RAMA (CENSORED) (13) רמ"א (1520 - 1572)

רב יב"ט יש אומרים שאין כל דברים ארו אמורים אלא ובאותו זמן יב אבל (ט) בזמן הזה אינם בקיאים במיב אילויים לפיכך מותר לשאת ולתת עממם ביום חגם ולהלוותם וכל שאר דברים:

רנה ופלוני נותנים המעות לכהנים אין עושין מהם תקורבת או נוי חלונים אלא הנהיגם אכילים וסוחים בו [טז] ועוד דלית ביה משום איבה אם נפרעו עממם מהם ביום חגם ולאו שרדוים כיונים וזריקים לשאלת ולתת עממם כל השנה [יז] ולכן אם נכנס לעיר ומלאם סמחיס כיום חגם יסחח עממם משום איבה דהוי כמחניף להם (הכל כעור) [יח] ומ"מ בעל נפש ירחיק ונאמורה עממם אס ויכל לשעוה טלס סיכס לו איכה כדכר (כ"י בשם הר"ן) וכן אס שולח דורון לעובד כוכבים בזמן הזה כיום שרי ליה סימון אס יעט להם דורון כגון ההוא אס חפסר לו שולח לו י"ב ונעבוד וחס לא שילח לו כגון עממו (ח"ה סימן ק"ה):

RAMA (UNCENSORED) (14) רמ"א (1503 הוראקטין קטן)

VIENNA 1808

ובי. י"ט א"ש אמרים שאין כל דברים אלו אמורים אלא באותו זמן אבל בזמן הזה אינם בקיאים במיב אילויים לפיכך מותר לשאת ולתת עממם ביום חגם ולהלוותם וכל שאר דברים: וזאפילו נותנים במיב לכהנים אין עושין מהם תקורבת או נוי חלונים וסוחים בו (טו) ועוד קלחין צוק פקוס היכה אס זלמן טעמח מהם גיוס חוכס וחס סנדייס גינייהס וזריקים לשאלת ולתת עממם כל כסנה [לג] (טו) אס נכנס לעיר דמלאס סהודי כייס חגס יסחח עממם משום איבה דהוי כמחניף להם (וי) ומ"מ בעל נפש ירחיק מלסחוח סמחיס אס ויכל לפסיח טלס יהיה לו איכה כדכר (כ"י בשם הר"ן) וכן אס שולח דורון לעובד כוכבים בזמן הזה כיום שרי ליה סימון אס יעט להם דורון כגון ההוא אס חפסר לו שולח לו י"ב ונעבוד וחס לא שילח לו כגון עממו (ח"ה סימן ק"ה):

דין החוקת עיג ויין נסך ושאר איסורים

שאלה קצו

ממכרין וכן נודח, וא חק אין ששפן לאסור. גמל אפי' נכנס על ישראל, וא"כ רמסם שיהיה חק טעם או שרי ליתא קלא נטק טעל דים ממכרם וסמם הילוח אל ידאדם מרזאן וסאדס: סדאדס, וכן לפשמים מסאיקן חתן כשודרים נכנס נאטורס: נודח ומצוה ח"מ אין זה אלא סדיקה. ונכד יבאס וסדיקן: גמל נח"ל שרי אסדיי כחן טור טעם לכחוד השם דחא"י סגד: בנס' סאסס פ' מסחא מלחמה דווקא נספס חוד ממכרי סולחנס: אכל לא חמדין ומרכיב טעמס דחיס' ככלל טעם וד"כ פ"ס לטין: גמלס דחיס' ככלל יחסוד על וסמס אסדי' ולא ק"ל סדאדס פ"ס: נח"ל סנדיקן סוחיס. דכספס ר"י לטין כס דגסי דל סמקל: נאדן סלכס כסוד נח"ל פ"ב. ונחודרי פ' קיח דוחס כסוד: טעמא מיו וסגד וכלכס כסוד לפינ' דלסס ולכך מלא וכל: ככא ודאיכא בין סדיקס כגורנס יס לכחיר ולסחין חודני אסדי: וסדיקין ולסל. כמחיס לט"ד כחנס:

קטן מדי משום וסמ"ק וכו' סמ"ק אדיר: א א חכיר בין ידך (א) לעסקו דכל תורה שאין עמה מדאכה כסוד ככילה ונדרת עין כני חסדי וסדיי על רעת קינו וככל פקוס לא נ יסחח א מלאכות יעדיך אלא (ב) דחא ודחורו קבע וזה חה יתקיס כדרי י ויש חתן באסונה יוחר מלחודי שם שמיס לבסלה סככר מקוס י סהוכר חסם סמיה סמיה סמיה יוחר " מלישכע אמידו כמסח סאלק עידיות חו לניח חלדן וכלס נודרבו כשכיל שרו ים שבוטות אפי' שרוי מקיימים אותם י יוחר מלחודתם עס סכיס סמא ב יתחייב דו שבוטע וסבר משום לא יסחח על יד:

הנה ויש מקולין בעשייתם שחממת עם (ג) כעכ"ס בזמן סוד משום טלחן סטכיס כנס"ו נכמיס כע"ל חמ"ג דמזכירין הע"ל ח"מ טונחס לטוסה סמיס ודחן אלא שחמחסיס שם סמיס ודבר חמר וכל מליט סיס כוח משום לפני טור לל סתן מכול דברי חיסס מוחריס על סחחון [ר"ן ס"ק ד"ל ורבי] יוחס יי"ן ח"ס וסמסות ריש טעק דככרות. ולתת ולשאל עממם ככל סמסות לכילי עולח שרי ככל יום חגיגס (הגמ"י ס"ק מ"ח ע"ה) ועי"ר הכוח פ"ה ס' קמ"ו:

דמכל מקום לפי הסוגיא יש לי לדון שאיני מוצא שיהא נותר משום אנבה אלא מה שאין בו אלא חשש הודאה אבל מה שיש לחוש בו למשול שבנוף העבודה לא, וכן מצד גוים שבחוצה לארץ לא חותר אלא לפני האיד אבל יום האיד עצמו אסור וחרי' מנהג הויתר אף ביום האיד הוא, ומתוך כך עקר הדברים ג' דאה לי שדברים אלו כלם לא נאמרו אלא על עובדי האלילים וצורותיהם וצלמיהם אבל בזמנים הללו מאחר לגמרי, ומה שאמרו בגמרא יי' בצרי לעולם אסור, אני מפרשו מלשון גוצרים באים מארץ מרחק האמור בירמיה יי' שקרא אותם העם גוצרים על שם גבוכד נצרי, וידוע שצלם השמש היה בכבל ושכל עם גבוכד נצר זוי עובדים לו, וכבר ידעת שהחזמה משמשת ביום ראשון במנין ראשי ימים, ומתוך כך היו קורין לאורו יום נצוי על שם שהיה קבוע לגבוכד נצר על צד ממשלה חמה שבו, והדברים גראין זכורים.

R' MENACHEM MEIRI (1249-1310)
 (Si) תלמי (14)
 (1249-1310)

Meiri, Beit Habechirah, Avodah Zarah, p. 4

It seems to me that these matters all pertain only to worshippers of idols and their forms and images, but that nowadays, these [commercial] activities are wholly permitted. As for the statement in the gemara that a "Christian is always forbidden [to be traded with]," I interpret it as derived from "watchers who come from a far country," as stated in Jeremiah, who referred to that nation as "notzrim" after [Babylonian King] Nebuchadnezzar; and it is known that there was an image of the sun in Babylon and the entire nation of Nebuchadnezzar worshipped it. And you already know that the sun serves on the first day in the enumeration of the beginnings of days, and that day accordingly was called "notzri" on account of its connection with the sun's dominion, all of which is obvious and clear.

שרר של ישראל שנגח שור של נצרי פסור מדין רעהו ושל נצרי שנגח של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם מתוך שאין חסוים על ממון וזלחת קונסין אותם שלא ירגילו עצמם להזיק ולפי מה שנאמר בגמרא דוקא בעממים שאינם גזורים בדרכי דתות ונימוסים כמו שאמר עליהם בגמרא ראה שבע מצות שקבלו עליהם בני נח שלא קיימום עמד והתיר כמונם כל שעשה שהדין מהייבם בכך דא כל ששבע מצות בידם דינם אצלנו כדיננו אצלם ואין נושאים נשים בדין לעצמנו ומעתה אין צריך לומר שכן באמת הגדרות בדרכי דתות ונימוסים.

Meiri (15) תלמי (ק)

Meiri, Beit Habechirah, Bava Kamma, p. 122

If the ox a Jew gores the ox of a gentile, [the Jew] is exempt [from paying damages] because of the [limiting] law of "one's peer" (re'ehu), but if a gentile's ox gores a Jew's, the gentile pays full damage, regardless of whether the ox is known as a goresing ox or not because they do not care about the property of others so they are punished so that they should not habituate themselves to cause damage. In light of what is stated in the gemara this applies only to the nations that are not bound by the ways of religions and laws, as it says in the gemara, "He saw that the Noahides did not observe the seven commandments that they had accepted, and so he permitted their property" so long as justice condemns them to this. Thus, as long as they observe the seven commandments, their law with respect to us is the same as our law with respect to them, and we do not favor ourselves. This, then is the case a fortiori with regard to the nations that are bound by the ways of religions and laws.

R' MOSHE RIVKES (17th c.)
 (16) תלמי הנוטרי (חמה גכה)

אחרו חז"ל דבר זה חלל על העכו"ם שביד כותיהם שביד עובדי כוכבים ומוטות ולא היו מחמיקים כיניחת הנריסונתרום בעולם אבל חלו הגוים אשר אהתנו לוהט ישראליים חוסים כלל שלהט ומסוריס ביניהם סט מחמיקים בחדוט בעולט וכניולת חרסין וכציקרו דת וכל כוונתם לעושט שמים וחרץ כמיש ספוסקיס וכסילוו רמיח נחיה סו' סק"ו כספס לא די שאין חיסור נהלינו חלל חסילוו אהתנו מחויבים לכהפלל נסלוווכלשך סחרין נזק על פל מעשה סי בסדר כנדה כספוס ספור חמך על כגווס אשר לא ידעו ערוו חספס סהפלל וספך על כספוס אשר חוס מחמיקים כחדוט כפולט וענין סחוטות והנפלחות אשר פושט כשי"ח לנו כמלדים וכחתן תורה לכל כגווס חלו אשר אהתנו כגילס חיוס נחוס"י חתה כנפיקס סט מחמיקי' ככל חלק כמיש ועל סמכרתינו אהתנו עומרי להפלל חמיר פל סלוסטחכות וספרים לסלחחטט ועל כל מדינות וסקוחות חמסחחוס וכי' כרמיס דהלכס כר' יסוסט כפרק חלק דף ק"ט ע"א דלסילו

The Rabbi said this in relation to the pagans of their own times only, who worshipped stars and the constellations and did not believe in the Exodus or in *creatio ex nihilo*. But the peoples in whose shade we, the people of Israel, are exiled and amongst whom we are dispersed do in fact believe in *creatio ex nihilo* and in the Exodus and in the main principles of religion, and their whole aim and intent is to the Maker of heaven and earth, as the codifiers have written. . . . So far, then, from our not being forbidden to save them, we are on the contrary obliged to pray for their welfare, and as Rabbi Eliezer Ashkenazi wrote at length on the Passover Haggadah, concerning the sentence *Pour out Thy wrath upon the peoples who have not known Thee* (Pa. lxxix. 6), it was King David, peace be upon him, who prayed to God to pour out His wrath on the heathen who did not believe in *creatio ex nihilo* and in the signs and wonders which God, Blessed be He, performed for us in Egypt, and at the giving of the Torah. But the Gentiles, in whose shadow we live and under whose wings we shelter, believe in all these things, as I have written; hence we stand on guard to pray continually for the welfare and success of the kingdom and the ministers, for all the States and places over which they rule; and indeed Maimonides ruled, in concurrence with Rabbi Joshua (B.T., *Sanhedrin*, 105a), that the pious of the Gentile nations too have a portion in the world to come.

הגה על הדבר הנאבד באמת הכריעה תורה. שאחר היאוש כבר כח השיתוף גובר בו על כח היחוד. השיקול האלקי הוזה את כף המאזנים לצד הקומנוא. שגם בה נמצא גרעין טוב, ובלא יאוש נתן מקום להכריע על ידו את יתרון השימוש לטוב ולצדק בכח הרכוש. ע"כ בין ישראל לישראל המשפט הכללי הוא. שהשימוש בכח הרכוש הוא כערך שוה. כמובן ביחש נערך כללי. שאינו צריך להזדקק לדקדוקי פרטים. וע"כ כח ההתיחדות עודנו פועל גם על האבדה. אבל אם החזקה היא שכח השימוש ברכוש זה כשיהי' ביד המוצא יהי' יותר נאות לטובת כלל האנושיות באחרית. מאשר יהי' ביד בעל האבדה. אז כבר מספקת היא תביעת הצדק להכריע לצד הקומנוא והשיתוף הכללי ג"כ באבידה מבלעדי יאוש. והוא איסור החזרת אבידה לגוי. שלולא הדעה הכוללת של רדיפת הצדק הרחוק לא די שלא הי' נאסר כ"א הי' נכנס בכלל חיוב. וע"כ בכל מקום שיוכל שם שמים להתקדש. וקדושת שם שמים היא באמת ע"י הכרה הבאה מן החוץ. שכחה של תורה פועל כ"כ על פרטי אישי האומה. לתור מזכויותיהם הפרטיות בשביל כבוד הכלל. שהיא עצמה מדה משובחת מאד. אז כבר הדבר חוזר לעצמיות חיובי. ו"דרכי שלום" זה הוא מיוסד על עומק האמת מצדי צדדים. ובשום אופן וענין אין צדקה לשום אומה בעולם להגביל זכויות חברתה בלא תכלית נשגבת כללית. ע"כ צדקו מליצי ישראל בתביעתם "הלא אב אחד לכולנו" 13. לבד מה שהעיקר הוא כדעת המאירי 14. שכל העמים שהם גדורים בנימוסים הגונים בין אדם לחבירו הם כבר נחשבים לגרים תושבים בכל חיובי האדם. אמנם גם אם נאמר כפשטם של פוסקים אחרים ג"כ אין בזה בית מיוחד כיון שיש לפנינו ענין תכליתי.

מקום עסקתם. (א"ה) יוד פולחן על פני קוים י"ש. לומר לאומה שהן האויבין בעמלם הנגזרים. ויחזיקו חזקתם בלא ח"ו עמלם שנים. לעטן לחוג לכ ולהרכיב התקנותם לאלה ולתלמידי ירושלים פגזו ונתחילו. כבוד כו"ל. כוסתו על מעינת מורת הישראלים. שבה קשרים כל התנאים. ואלה הנדרש הם כאלו. יעשו כדקם כ"י ויך נארכו. ואלו ישיגו נכונם כקשים מסול. ש"ן ש"י קצת מקיבו כל לטוס תכל למעט 4. כל נאות גם לשי דברי בותכו פאכנליון. אין שום יהודי רשאי לעזוב ארצתו. פערת פניו ככתבו לג' לטוס כתב ו' 5. אומר לט אס תפולו. דאשית לא יועיל לכם כלום ושיע. אפי לכל אדם שנוול. מהוא אפויכ לעשות כל מנות. דתורתי. וכן שטעט וס הופיר ככתב א' לתורכטו. מהכחון לא ימשה ענין. ע"ל. ובעל לא יעול. וכבאין עקשים על פניו מדויב ארדית. כי ב"ח צעח. אמס ע"ל רוב פט. ויכה טעל את טיטוטילאום תנעיון. ונסתכנו כוס יחוד. כי פטלקן. ואת. סתרת לעשריו. פאוכימס לכאורס סנדעיתו קתילס ביה ענוס וחכית עד ב"ח ונחיתם. וכלי רוב פיס עשטה אחר דתורתי. אד דט כל יחיד כלשע עמי סאפרו. כי קחאן נחאס. גנידר סהכנרי. ועלוינו לא ב"ח לכתל תורס

אמנם גם בנוגע לאומות העולם אם הן קורין להי"ת אלהא דא-להיא (עיין סוף מס' מנחות) הכתוב מזכירן לטובה, וכבר כתבו שבני נח לא נצטוו על השיתוף, ופשטות הכתובים כן הוא (ועיין בביאור הגאון מעקלענבורג), ורק בזמן שנתיישבו בארץ ישראל היה עליהם להסתלק לגמרי מע"ז. אבל כשהם כל אחד במקומו ע"ז נאמר בחז"ל "לטורדם מהעולם". רצונם לומר, שעונשם בעוה"ב, ואינו אנו אחראים

עליהם, ועלינו לדרוש בשלומם, וחביב אדם שנברא בצלם (עיין תפארת ישראל אבות). זה אפילו בעובדי ע"ז. וכל שכן שאומות העולם שבזמנינו אינם עובדי ע"ז (ועיין רע"ב פ"א דמס' ע"ז משנה א), וכל שהדורות מתקדמים נעקרה יותר ע"ז מלבם (ואפילו אותם שמשתחיים לצלם, אולי בזמנינו הוא אצלם כעין אנדרטא, וצ"ע).

וכנראה זהו הטעם שהקילו וחזרו והקילו בנוגע לדיני נכרים לענין שכירות בתים ומכירת בהמות ואיסור הנאה ביין, ועוד. ואפילו יש מהם שעובדים ע"ז, רובא דרובא מהם לענ"ד בכלל גרי תושב. ומה שפסקו בגמרא (יבמות מו, ע"ז סד) שגר תושב צריך לקבל עליו בפני שלשה שבע מצוות בני נח. ע"פ צווי משה רבע"ה מפי ה"י זהו לענין חיוב פרנסה ודירה בארץ ישראל, אבל לענין לצאת מכלל עובד ע"ז, כיון שכופר בע"ז ומודה בחיוב ז' מצוות — גר תושב הוא כנ"ל.

The Torah states, "Tzedek, tzedek you shall pursue" (Deuteronomy 16:20). Why should the Torah repeat the term *tzedek*? Rabbenu Bachaye, the student of the Ramban, in his work *Kad Hakemach*, interprets that the Torah intimates how the same standard of justice and righteousness that is applied toward our Jewish brothers is also to be applied toward all Gentiles. When one delves into the *halachah*, one can readily see that the Torah does not make a distinction between Jews and non-Jews within the realm of *mishpat* and *tzedek*. A trespass committed against the property of a pagan is just as criminal as one committed against the property of a Jew. It is true that the *aveidah*, the lost object, of a pagan that inadvertently comes into the possession of a Jew is permitted. However, this *halachah* is subject to two qualifications. One distinction is between an idol worshipper, whose lost object is permitted, and a non-pagan Gentile, whose lost goods are forbidden. Significantly, the *Meiri* (in the *Shitah M'kubetzes* on *Bava Kama* 113a) writes that based on this difference between the status of pagans and non-pagans, we assume that today there are no pagans for religious worship. Hence, all lost property that comes into possession of a Jew must be returned to its proper owner. The second qualification of the *halachah* permitting lost goods of a pagan is mentioned in the *Sefer Mitzvos Hagadol*: Lost items of a pagan are not really permitted. Rather, such objects do not fall into the category of *gezel*, stealing, but still involve a violation of "The remnant of Israel shall not do iniquity or speak lies" (Zephaniah 3:13). Taking and keeping the lost object of a pagan would still be considered an unjust and unfair act inasmuch as it runs counter to the principle of human rights and to the concept of *tzedek*, which must be shown to Jews and non-Jews alike.

ג' להדברים הנאמרים בפרק ד' מקונטרסו היקר בשיטת הרמב"ם בפ"י מע"ז באיסור לרחם עליהם וכו' יש להעיר בכאן לשיטה חדשה שאנו מוצאים בדברי אחד מהראשונים ז"ל והוא לדברי המאירי בע"ז ד' כ"ו ע"א ד"ה הגוים שמפרש דזה שאמרו העכו"ם והרועים בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין, דאין הכוונה שאסור להעלותם, אלא הכוונה ד"כל שבא להם ההיזק מאליו אין אנו מצווים להשתדל בהצלתם" ור"ל דרק אין אנו מצווים באופן חיובי להשתדל בהצלתם אבל גם איסור אין אם אנו כן רוצים להשתדל בהצלתם.

ולשיטתו זאת מוסיף המאירי שם וכותב, "ואף בזו של גוים צריך אתה לבחון מה שהקדמנו באיזה גוי הוא אומר כן ר"ל שבעובדי אלילים נאמר שלא היו גדורים בדרכי הדתות ואדרבה כל עבירה וכל כיעור יפה בעיניהם וכבר אמר ראש הפילוסופים הרגו מי שאין לו דת, הא כל שהוא מעובדי האלהות אע"פ שאינו מכלל הדת אינו בדין זה חלילה וחס" ע"ש. ולא מסתבר לומר ששיטה שלימה זאת כתבה המאירי רק בגלל הצנזורה ומפאת דרכי שלום, ולכן הדברים האלה של המאירי יכולים לשמש לנו למקור בית אב בבואנו לדון מסביב לבעיות אלה בנוגע להאומות שבזמנינו.

November 15, 1965

In Switzerland, even among the German Jews, the extremist *hasidut* has become strong. They despise academic studies and run to every rebbe who is dressed in a *streimel* and white stockings. Also in Israel there is an increase in fanaticism and the despising of academic studies in the yeshivot and circles close to them. There are a few psychological reasons for the strengthening of this spirit. One of them is the wish to raise up the destruction of the past, that which was destroyed by the Nazis. Second, the secular nationalism is empty and barren, and those who stand at its head are petty and insignificant, lacking any exalted, enthusiastic spirituality. Despite this I am planning on visiting Israel this winter and seeing if it is possible and proper for me to settle there.

The chief rabbis of Israel treat me with honor. Rabbi [Isser Yehudah] Unterman writes me his *hiddushim*, doubts and problems. He is burdened with the duty of defending traditional life, and his mind is not free to think deeply about Judaism. In Israel they speak with excitement about Rabbi Dr. Soloveitchik. He protested against those who wish to approach the Vatican and are attempting to secure from it words of conciliation with regard to Judaism.³⁹

In my opinion it is fitting to put an end to the hatred of the religions for each other. More than Christianity hates Judaism, Judaism hates Christianity. There is a dispute if stealing from Gentiles is forbidden from the Torah,⁴⁰ everyone holds that deceiving a Gentile and cancelling his debt is permitted,⁴¹ one is not to return a lost object to a Gentile,⁴² according to R. Tam intercourse with a Gentile does not render a woman forbidden to her husband,⁴³ *their issue is like the issue [of horses]*.⁴⁴ According to Maimonides, if a Jew has sex with a Gentile [woman], the Gentile is killed because the Jew stumbled into sin through her. The law of a Gentile is the same as that of an animal.⁴⁵ Maimonides derived this law on his own. It is not found in the *Bavli* or *Yerushalmi*. We must solemnly and formally declare that in our day this does not apply. Meiri wrote as such,⁴⁶ but the teachers and *ramim* whisper in the ears of the students that all this was written because of the censor.⁴⁷

ג. יחסנו לנצרות ולנוצרים⁴⁸

ביחס לנצרות אף כי מקובל לחשוב שהיא עכרים, אין זו אמת. ונבאר הדברים מיסודם להלן, אך נקדים מספר מלים על יחסנו הכללי לנצרות ולנוצרים.

לעם ישראל חשובן ארוך ונוקב עם הנצרות כדת. לא זו בלבד משום שבשמה נשפך דם רב מישראל, וגם השואה הנוראה שבה נטבחו ששה מיליונים מישראל אף היא תוצאה מייחסה ההיסטורי של הנצרות ליהודים, אלא גם ובעיקר משום שהנצרות עוותה את יסודות היהדות (שממנה הורתה ולידתה) עד בלי הכר. את האמונה התמימה בה' אחד ושמו אחד, שיבשה באמונת השילוש, ובמחוי יד עקרה את כל אותן מצוות ודרכי הנהגת היהדות עפי' הברית אשר כרת ה' עם עמו בצאתו ממצרים.

אמנם היהדות אינה מייסונרית, ואין היא מתיחסת כלל ועיקר לשום דת אחרת, ובכלל זה הנצרות. אדרבא, דרכה של היהדות באה לידי ביטוי ברור בדברי הנביא מיכה (פרק ה'): "כי כל העמים ולכו איש בשם אלהיו, ואנחנו נלך בשם ה' אלוקינו לעולם ועד". בשביל היהדות אין שום דת אחרת קיימת כל עיקר. אבל בראיה היסטורית מפליגה, הנצרות הסבה נזק עצום להתפשטות היהדות, משום שכל אותה כמיהה של העולם האלילי לאמונה חדשה (אחרי שהאליליות נמאסה על העולם העתיק ועמדה ליבטל מן העולם) הביאה נהירה רבה ליהדות.⁴⁹ עד אשר הופיעה הנצרות והטיפה לדת קלה, מעורטלת מכל מצוות מעשיות. הנצרות היתה אמורה איפוא לקרב את המשיח, אך באמת היא הרחיקה אותו עד מאד. לשבחה ייאמר אך זאת, שהיא סייעה להרחיק את האליליות, ועזרה בכך לטווח היסטורי רחוק ליהדות לעתיד לבוא, כדברי הרמב"ם בסוף הלכות מלכים.

ואעפ"כ עלינו להבחין בין נצרות כאמונה לבין נוצרים. עם הנצרות יש לנו חשובן היסטורי ארוך ונוקב, אך לא עם האיש הנוצרי, שכלפיו אנו מצוים לדגול בסיסתו של בן עזאי: "זה ספר תולדות אדם - כלל גדול מזה" (מן הכלל "זאהבת לרעך כמוך" שבו דגל ר' עקיבא), שהוא כולל ומקיף את כל הנבוא בעלם (אבות ג,יד).

6 ג. ח. א. 23) R' CHAYIM DAVID
HA' LEVI
(1924 - 1998)
SEFARADIC CHIEF RABBI
of TEL AVIV

Mishnah - If a city has an idolatrous service in it, it is permitted to do business outside [the city].^[27] - If there is an idolatrous service outside [a city], it is permitted to do business inside [the city].^[28]

A related issue: What is [the law] with regard to going there (i.e. to a city in which a pagan festival is being held)?^[29] - When the road is specific to that place, it is forbidden; but if one can travel on [that road] to another place, it is permitted.^[30]

עבודת כוכבים. שום איד יש לנני העיר היום לעבודת כוכבים שנעיר: חוצה לה מותר. לשאל ולתם עם הישנין חוץ לעיר שאין נמשכן אחר אותה עבודת כוכבים שכן מנהג זה עובד את שלו וזה עובד את שלו ויום איד של אלו אינו זיוס איד של אלו: ויה חוצה לה עבודת כוכבים. כלו' (ד) עבודת כוכבים שהיום עובדין ליראה שלהם: חובה מותר. שאין בני העיר עובדין לאותה יראה: מהו ז'יך' ששם. לאותה העיר זיוס עבודת כוכבים שלהם לספר עם אחד מבני העיר: בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום. שאין דרך ונראה מאותה העיר לילך לעיר אחרת ודרך הכבושה מכאן לאותה העיר מיוחדת לאותה העיר לזדה אסור לילך שם משני משד שנראה כמהלך לעובדה:

הוא, דהא בגמ' 871 אמרינן דחיישינן לחשדה, ואפי' במקום סכנה כגון דצחי מיא דאי לא שתי מאית, והיא בכלל אבורי ע"ו שיהרג ואל יעבור 872. ולפי זה אסור ליכנס לבית ע"ו במקום שאין רגילין הגוים ליכנס לשם אלא לצורך ע"ו בלבד. אבל אם יש שם חצר לדון, או שדרכן ליכנס שם לעשות צרכיהם, או לעבור שם דרך קפנדיא מותר. ואפי' במקום הפסד ממון בלבד 873, דהוה ליה כהא דתנן שאם אין הדרך מיוחדת לאותו מקום מותר. וכל כיוצא בזה מותר לעשותה קפנדיא, דקלון הוא. וכן אמרו בירושלמי 874 מהו למעבר קומי צלמניא אבוריא אמר ליה עבור קומי וסמי עיבוי.

ויש שפירש 875 במשנתנו שאפי' אין כאן מקום חשד אסור, לפי שעושה שם אסופה ורוב עם, שהוא כבוד לע"ו כשמתאספין עם רב לירי' שלה. וכן אמרו בירושלמי 876 אמר רבי אבהו אסור לעשות חבלה ותני כן לא ישאל בשלומי במקום שהוא מתחשב. תו גרסינן בירושלמי 876 אכסנאי אסור בן עיר מותר שיירא לעולם מותרת שכן דרך שיירא לילך בכל ע"כ.

R' YOSEF KARO (1488-1575) R' MOSHE ISSERLES (1520-1572)

קנ להתרחק מדרך אלילים ושלא לשחות בפניה. וכו' ג' סעיפים:

R' SHABBSAI HA'KOHEN (1621-1662) (27) (פא)

קנ א מפני שנראה' כמשתחוה בו. כחוב כהנה פריסה ולטי מאי דקיימא לן דכל דבר שאסור משום מראית עין אפילו במדרי הדריס אסור ה"ה כחן אפילו אין שום חשד רוחני אסור וכן מנוהר בסמ"ג סימן י"ט עד כאן לשונו וכן הוא בחושבנות (פסק קמח דעבודת כוכבים דף י"ב סוף ע"א) ובהג"א שם מחמיר רבי יודא בשם ר"י וכן משמע בטור להדיא וכך הם דברי המחבר ועמ"ש בח"א סימן ט"א סעיף מ"ה וסימן ט"ה סעיף י"א: ב בפני אלילים. אבל שלא בפני אלילים שרי והמחמיר אפילו שלא בפני אלילים קט"ו. כ"ח:

א [א] מצוה להתרחק מדרך אלילים ד' אמות: ב י ישוב לו קוץ ברנלו בפני אלילים או נחפרו לו מעות לפניו לא ישוה להסיר הקוץ ולימול המעות א מפני ה' שנראה כמשתחוה לה [ב] אלא ישוב [ג] או יפנה אחריו או צרו לצד אלילים ואחר כך יטול: ג [א] (ב) פרצופות המוקלות מים ב (ג) בפני אלילים לא יניח פיו על פיהם וישחה מפני שנראה כמנשק לאלילים:

דהגה [ד] י"א דכל שפילו אסור אלא מפני מראית העין כגון נדון זה אם יש סכנה בדבר כגון אם יעוות אם לא ישהה מותר לפחות ואין צוה משום יהרג ואל יעבור (ר"ן פ"ק דעבודת כוכבים) שריס או כהניס שיש להם זוכה עבודה כוכבים כבנדיהם או שנושאים זוכה חמה לפניהם כדרך הגוונים אסור להשתחוה להם או להסיר הכובע לפניהם רק בדרך שאינו נראה כמו שנתפזרו מעותיו או שיקום לפניהם קודם בולס וכן יסיר הכובע וישתחוה קודם בולס (ח"ה סימן קל"ה) ויש מקילין בדברי הוהלי וידוע שם העובדי כוכבים אינם מטייריס הכובע או שנתפזרים לזוכה החמה רק להסיר (שם בשם ר"י מאמנו"ס ומהרי"י) ועוב להחמיר בסכסא הראשונה:

R' SOLOVEITCHIK (30) (פא) הרב (ומ' ר')

כשנרצח הנשיא קנדי, ערכו הלווייתו בכנסיה קאטולית, והרבה יהודים באמריקה הסתכלו בטלוויזיה בכדי לראות את הנעשה. והתרעם על כך רבנו מאוד ואמר, שהיות שלפי חוקי הדת הקאטולית מקובל אצלם שאף מי שמתתף בטכסיה הפלחן שלהם דרך הסתכלות בטלוויזיה גי"כ יוצא יד חובתו, הרי נמצא שכל אותם היהודים שהסתכלו בהלוויי הנזיל היו משתתפים בכלחן העיזי שלהם, ובודאי איסור גמור היה בזה, ומה לי נכנס הוא אל תוך הכנסיה דאסור, או מכניס את הכנסיה אל תוך ביתו.

R' TZVI HIRSH SHAPIRO (28) (29) דרכ' אשוקה (קניק)

סימן קנ סעיף א (א) מצוה להתרחק מדרך ע"ו. ופשוט הוא דהו רק כל זמן שהע"ז קיימת אם כוונתו משם הע"ז מותר לילך על הדרך והדרך לא חלקר בפניו והחלי דלעיל ק"י קויה קע"י ג' ג'י ציה דנהולא ע"ז מן הנה מותר תנית והי"ם: (ב) מדרך. ע"י גשיח חייס ציר ק"י כ"ו שבוית דכ"ס הוא שחוקי לכתוב לניה ש"ס שם ע"ז קח צדחאי אקור וחציג דרוחאי ליכא עובדי ענדת ע"ז כתיס הטפקיס לענין כוהם דצריס זה הוא רק לגני הגוים שבזחאי שאין להם דין עובדי ע"ז כי רק וצעה אבותיס צידיסם אבל ציה טיפלתס וקוס סוקוקריס ועעיס מנדורס זכר לע"ז טל הקדושים צדחאי דין ציה ע"ז י"ס לו וגס ל"ו יתיס שאינו ציה ע"ז מושג חיינו עכיס קרד טווחא וקטיחא הוא ע"כ כחב צעובדל שאיזי ישראליס ככקו לניה טיפלחס לכבוד הקריה. צדחאי עשו שלא כהוריה ועברו על דת יהודית צוה ולריכין עזיזס ותלקוט וליחן כל מלצטיס סככקו צטל לעניס מרחיס כי היכי דהתיי לסו כפרה עיי"ש בצריכות:

הגרייה היה מקפיד מאד, כשראה על השלחן שהסכן והמוזג מונחים זה ע"י זה באופן שהיה נראה קצת כעין שתי וערב, להפרידם זה מזה תיכף ומיד. (כן שמענו מהר"ר שמואל, ז"ל, אחי רבנו.)

סימן מה (1920 -) R' OVAOIAN YUSEF (33) יום יולדת (7:9)

שאלה: האם מותר ליהודי לבקר בכנסייה של נוצרים?

תשובה: במסכת עבודה זרה (דף יז.) מבואר, שיש איסור אפילו להתקרב לפתח הבית של עבודה זרה, שנאמר אל תקרב אל פתח ביתה. וכן כתבו התוספות שם. והרמב"ם בפירושו המשנה, עבודה זרה (פרק א', דף יא ע"ב) כתב, שכל עיר השייכת לאומה מן אומות העולם עובדי עבודה זרה, ויש להם בתוכה בית תפלה, שהוא בית עבודה זרה, מעיקר הדין היה צריך לאסור לדור באותה עיר, אבל בעונותינו אנו אנוסים בעל כרחנו לשכון בארצותם של עובדי עבודה זרה, ונתקיים בנו בגלותנו, ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם עץ ואבן, ואם העיר כולה דינה כן שאסור לדור בתוכה, קל וחומר לבית עבודה זרה עצמו, שאסור לנו כמעט אפילו לראותו, ומכל שכן שאסור בודאי להיכנס לתוכו. ע"כ. וכן דעת הרשב"א, הובא בטור יורה דעה (סימן קמט). וכן כתב בחידושי הריטב"א (עבודה זרה יא:). (וראה עוד בתשובת הרא"ש כלל יש סימן יז, ובטור ושלחן ערוך סוף סימן קנז). והנה מבואר ברמב"ם (סוף פרק יא מהלכות מאכלות אסורות), שהנוצרים עובדי עבודה זרה הם, וממילא דין כנסייתם כבית עבודה זרה ממש, ולכן ברור מאוד שאסור לבקר בכנסיית הנוצרים*). ורבינו יהודה החסיד בספר חסידים (סימן תלה) כתב וזו לשונו:

נכרי אחד היה חייב ליהודי כסף, וכשהיה תובע ממנו חובו היה הנכרי בורח לבית תפלתם, ופעם אחת נכשל היהודי ונכנס אחריו לבית העבודה זרה לתבוע חובו, ושוב נתחרט על כך, ושאל לחכם להורות לו דרך תשובה, והשיבו, שכל שנה באותו יום שנכנס לבית עבודה זרה יתענה, וכן היה נוהג כל ימיו, ומעשה

ביהודי שהלך בחצר בית העבודה זרה, ושמע בת קול מכרות: „ואותי השלכת אחרי גויך, והיה מתענה כל ימיו. ע"כ. וכתב מרן החיד"א בספר ברית עולם (סימן תלה), בשם מר זקנו הגאון רבי אברהם אזולאי, מחבר הספר „חסד לאברהם“, שהנכנס לבית עבודה זרה הרי הוא בכנפי הסטרא אחרא של הטומאה, ומטמאים אותו מעט מעט, ולא ידע כי בנפשו הדבר. וראה עוד בספר שיורי ברכה (יורה דעה, סימן קמב). וכן פסק הגאון רבי חיים פלאג' בשו"ת חיים ביד (סימן כו) שהדבר ברור בתלמוד ובפוסקים שאיסור חמור הוא להיכנס בבית תפלתם, והביא דברי להקת הפוסקים שהחמירו באיסור זה מאוד. והגאון רבי דוד זילברשטיין בספר שבילי דוד (סימן קנד) פסק שאיסור כניסה לכנסייה של נוצרים הוא איסור תורה ולכן אין להתירו במקום שיש חשש איבה, פן ישנאו אותנו הגוים על כך. והגאון רבי אליעזר דייטש בשו"ת פרי השדה חלק ב' (סימן ד') נשאל על אודות אנשי צבור יהודים שנועדו ביום הזכרון של אחד משרי המדינה ונכנסו לבית תפלתם למקם אשכבה, והשיבו, שאין ספק שעברו על איסור חמור שיש בו שורש העון של עבודה זרה, שאפילו במקום איבה אין מקום להתירו כלל, ואוי לדור שכך עלתה בימיו לעבור על עון גדול כזה, ובודאי שצריכים כפרה, ועליהם לחזור בתשובה גמורה, והשו"ת יסלח להם כי לכל העם בשגגה. ע"כ. וכן פסק הגאון רבי עובדיה הדאיה בספר ישכיל עבדי חלק ח' (סימן כ' אות מו). ע"ש.

בפיכום: הדבר ברור שאסור בהחלט לבקר בכנסיות של נוצרים, ועל מדריכי תיירות להשמר ולהזהר מאוד לבל יכשלו ולא יכשילו יהודים המבקרים בישראל להובילם אל כנסיות הנוצרים, שיש בזה איסור משום ולפני עור לא תתן מכשול. ולשומעים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב.

R' Moshe FEINSTEIN (31) (1895-1986) יום יולדת (1:6)

איסור ליכנס לכנסיות הנוצרים

פשוט שליכנס לכנסיות הנוצרים שהוא מקום שעובדים ועושין תפלותיהם שאסור אף ליכנס רק להביט בצורות שהיו ידועין שרק לגוי נעשו שליכא לתוסי שבת איסור הסתכלות בהו כלמקום הע"ז גופא כדאייתא בע"ז דף י"ז הרחק מעליה דרכך זו מינות ולבית אבידן שהיו הולכין כמה אמוראי כתבו התוסי שם שלא היה בית מינות ממש אלא מקום ויכות, וגם הוא איסור הגאון, וגידון התוסי הוא כשהן נמצאים במקומות אחרים, ובית אלילים שבסימן קמ"ב סעי' י'

אינו בית ששם עושין תפלותיהם ועבודותיהן דהא לא היה שייך לומר שאיכא שם דרך לעבור בו אלא בית מיוחד להע"ז לפי מחשבות העובדים את הע"ז שהאליל בא לשם ואין עושין שם כלום, אבל בבית שעושין עבודותיהם אסור בכל אופן, ודין החצר הוא חצר שאין שם כלום והגידון הוא רק מפני החשד שלכן כשדרד עובר בו למקום אחר מותר, וגם הא שכתבו התוסי דצורות לגוי מותר הוא דוקא לגוי בעלמא כאגדרטא של מלכים וצורות שבמטבעות ותמונות (פיקצ'ס) שבכתיים, אבל אם נעשו לגוי הע"ז ובית הע"ז אסור בהגאון כמו הע"ז, כמפורש בע"ז דף ג"א וכל הצורות הנמצאים שם כולם אף אלו שלא נעבדו נעשו לגוי להע"ז ולבית הע"ז שזה אסור, וגם לבד האיסור דבר השתתה הוא באמונה ובדעות שיהיה רצון לילך לשם, וגם בני הר"ד שליט"א אומר שכל הענין נעשה להסית ולהדיח בהתקרבות שזה ודאי הוא דבר אסור לעשות ורצונם ולהתקרב להם ולכן ח"ו מליך לשם.

R' Moshe (32) יום יולדת (5:2)

סימן עז

הושבת ישיבה בבנין השייך לבית ע"ז סמוך לבית תיפלתם

מוצאי פסח תשכ"ט

מע"כ ידידי מהר"ר יעקב סמיט שליט"א.

א.

בדבר שאי אפשר להשיג מקום להישיבה קטנה אלא בבנין השייך לבית ע"ז של נוצרים וגם צלב גדול עומד בחוץ אצל הבנין, פשוט שאסור אף לחשוב דבר כזה אף שהוא בנין נפרד מבית התיפלה מכיון שהוא סמוך לבית תיפלה שלהם וכ"ש כשהצלב הוא שם וטוב עושין הרבנים שאין מסכימים לזה. וצריכין לבקש לבנות או לקנות מקום ראוי להישיבה ובודאי יעורכם השי"ת.

סימן צא

אם מותר ליכנס לכנסיה או מנזר או מסגד וכן לחצרותיהם.

ש א ל ה .

בס"ד.

לה"ג אליעזר וולדינברג שליט"א.

השלום והברכה.

לאחרונה פנו אלי מספר אנשים בשאלות אקטואליות המטרידות רבים, לכן החלטתי להפנות שאלות אלו אל כבוד הרב בתקוה לקבלת תשובה. השאלות הן:

האם מותר להכנס בטויל לכנסיה, רק לצורך ביקור אמנותי, דהיינו, לשם התרשמות מהאומנות שבכנסיה? האם יש הבדל בין כנסיה לבין מנזר בו אין צלמים?

(ב) מה הדין לגבי מסגד.

(ג) האם מותר להכנס רק לחצר כנסיה או מסגד אך ורק כדי להשקיף משם על הנוף.

הרב שלמה מן החר שליט"א מסר לי בשמו של הרב שלכל בית של דת אחרת יש דין של בית ע"ז וגם למסגד, האם זה נכון, ומה המקור לכך?

אני יודע היטב עד כמה כבוד הרב עסוק וטרוח, אך הואיל ובקרב מתחילת עונת הטיילים, ושאלות אלו הן שאלת רבים, בלוחני שכבוד הרב יבין את החשיבות שבמתן תשובה עליהן בהקדם.

אאחל לכבוד הרב אריכות ימים, ושיזכה להוציא לאור חלקים נוספים מספרו החשוב לתועלת הרבים. בברכת התורה ובתקוה להענות בהקדם

שמואל כץ

ת ש ר ב ה .

ב"ה, יום ט"ו אדר תשמ"מ. ירושלים עיה"ק תוכב"א. לכבוד התורני היקר הר"ר שמואל כץ שליט"א. שלום וברכה.

יקרת מכתבו עם מספר שאלותיו הנוגעות למעשה קבלתי ביום ועש"ק, ונענה למבוקשו הנני להשיב לו עליהן, וכדלקמן.

(א) תנן במס' ע"ז ד' י"א ע"ב: עיר שיש בה עבודת כוכבים תוצה לה מאתר וכו' מהו לילך לשם בזמן שהדרד מיוחדת לאתרו מקום אסור וכו'.

וזכותב ע"ז הרמב"ם בפיה"מ וז"ל: אמרו מהו לילך לשם שישים אותה דרך לילך משם לזולתה, לפי שאסור ליכנס לעיר שיש בה עבודת כוכבים כל שכן לדור בה וכו' ולפיכך יודע לך שכל עיר של אמה שיהיה להם בה בית תיפלה שהוא בית עבודת כוכבים בלא ספק אותה העיר אסור לעבור בה בכוונה וכל שכן לדור בה, אבל אגוזו תחת ידיהם בעונותינו ושוכנים בארצם אנוסים וכו', ואם העיר

דינה כן קל וחומר בית עבודת כוכבים עצמו שהוא אסור לנו כמעט לראותו וכל שכן ליכנס בו עכ"ל. למדנו דברים ברורים מדברי הקדושים האלה של הרמב"ם ז"ל שהדבר פשוט כביעתא בכותחא שאסור ליכנס לבית עבודת כוכבים, ולא עוד אלא שאסור אפילו כמעט לראותו, [וזכרני עוד מימי קטנותי, דכשהיו צריכים לעבור על יד כנסיה מבהקת שלהם היו המבוגרים מאיצים בנו לא להסתכל לשם ולמהר לעבור וברוך המהירות לומר ג"פ שקץ תשקצנו וגו', וכפי הנראה המקור לכך הוא מדברי הרמב"ם אלה, וענין הריצה נפסק בדומה לזה ביו"ד סי' קמ"ב סעיף ט' בלעבור תחת אשירה עיי"ש הגם שזה לא דומה ממש לשם עד שיצטרכו לעשות כן גם כאן מעיקרא דדינא, אבל יש משם מקור להריצה בכאן משום מדת הסידות]. ועל דין השו"ע ביו"ד סי' קמ"ט סעיף א' דעיר שעושים בה יריד ביום חגם וכו' דאסור ליכנס בתוכה וכו' מעתיק גם הש"ך בסק"א בפשיטות דברי הרמב"ם בפיה"מ"ש הגו', דבית ע"ז צמחה אסור לנו כמעט לראותו וכ"ש ליכנס בו ע"ש. וכמו"כ על יסוד דברי הגמרא בע"ז דף י"ז ע"א נפסק ביו"ד בס' ק"ג סעיף א' דמצוה להתרחק מדרך אליילים ד' אמת ע"ש, ומינה ג"כ דמכ"ש דאסור ליכנס בה. (ב) ובנוגע אם מותר ליכנס לחצר ולישב לנוח, הנה הרמ"א ביו"ד שם בס' קמ"ט סעי' ב' פוסק בזה בזה"ל: חצר של עבודת כוכבים י"א דדינו כעיר של עבודת כוכבים ובזמן שאין העובדי כוכבים מתקבצים שם לתרשותו מותר ליכנס שם וי"א דבכל ענין אסור אם אין דרך עובר בו למקום אחר אבל כשדרך עובר בו למקום אחר לכו"ע מותר וכן המנהג פשוט לילך דרך חצר למקום אחר, ומי"מ מדת חסידות הוא להתרחק מלילך בו אם יש לו דרך אחרת קצר כמוהו עכ"ל.

ועוד יעוין בשו"ת פרי השדה ח"ב סי' ד' שהעלה ג"כ דהא דאסור ליכנס בבית תפלתם דהוא אפילו במקום דליכא צלמים עיי"ש.

וא"כ ברור הדבר שאין הבדל בזה בין כנסיה לבין מנזר שבו אין צלמים, ובכל גוונא אסור, ונוסף להנ"ל יעוין גם בספר שו"ת מנחת אלעזר ח"א סי' נ"ג אות ג' מ"ש להוכיח מהרמב"ם שעבודת הנצרים גם בזה"ז הוא ע"ז ממש, וגם מ"ש בדניא דב"ג מצווה גם על השיתוף עיי"ש, וזוהו שמצווה גם על השיתוף כותב גם בשו"ת פרי השדה שם עיי"ש. (ד) ומה שכותב ככו' שהרב מן החר שליט"א אמר לו משמי שלכל בית של דת אחרת יש דין של בית ע"ז, וגם למסגד, ושואל אותי אם זה נכון ומה מקור לכך.

הנה אמנם כן נכון הדבר, וחילי דידי מדברי חדושי הר"ן בסגורין דף ס"א ע"ב ד"ה יכול, שכותב וז"ל: ולמדנו מכאן שהקדשים של כותים וגם המושגע של הישמעאלים אע"פ שאין טועין אחריהם לעשותן אלהות, הואיל ומשתחווים לפניהם השתחווה של אלהות דין ע"א יש להן לכל דבר אסור של ע"א, שלא בהדור לבד הם משתחווים לפניהם. שאין הדור למתים אלא כענין עבודה של אלהות היא עבודתן עכ"ל.

הרי למדנו מפורש מדברי הר"ן דגם לעבודת הישמעאלים והשתחוויתם לנביא השקר שלהם דין ע"א יש לקדשהוהם לכל דבר, וא"כ ברור לפי"ז שגם בית המסגד שלהם שבו הם מבצעים עבודתם יש לו ג"כ דין של בית ע"א לכל דבר ואסור ליכנס לשם, וברוך אלקינו שהבדילנו מן החושים ונתן לנו תורת אמת.

בברכה ובהוקרה אליעזר יהודא וולדינברג

ועל דין השו"ע ביו"ד סי' קמ"ט סעיף א' דעיר שעושים בה יריד ביום חגם וכו' דאסור ליכנס בתוכה וכו' מעתיק גם הש"ך בסק"א בפשיטות דברי הרמב"ם בפיה"מ"ש הגו', דבית ע"ז צמחה אסור לנו כמעט לראותו וכ"ש ליכנס בו ע"ש. וכמו"כ על יסוד דברי הגמרא בע"ז דף י"ז ע"א נפסק ביו"ד בס' ק"ג סעיף א' דמצוה להתרחק מדרך אליילים ד' אמת ע"ש, ומינה ג"כ דמכ"ש דאסור ליכנס בה. (ב) ובנוגע אם מותר ליכנס לחצר ולישב לנוח, הנה הרמ"א ביו"ד שם בס' קמ"ט סעי' ב' פוסק בזה בזה"ל: חצר של עבודת כוכבים י"א דדינו כעיר של עבודת כוכבים ובזמן שאין העובדי כוכבים מתקבצים שם לתרשותו מותר ליכנס שם וי"א דבכל ענין אסור אם אין דרך עובר בו למקום אחר אבל כשדרך עובר בו למקום אחר לכו"ע מותר וכן המנהג פשוט לילך דרך חצר למקום אחר, ומי"מ מדת חסידות הוא להתרחק מלילך בו אם יש לו דרך אחרת קצר כמוהו עכ"ל.

ועל דין השו"ע ביו"ד סי' קמ"ט סעיף א' דעיר שעושים בה יריד ביום חגם וכו' דאסור ליכנס בתוכה וכו' מעתיק גם הש"ך בסק"א בפשיטות דברי הרמב"ם בפיה"מ"ש הגו', דבית ע"ז צמחה אסור לנו כמעט לראותו וכ"ש ליכנס בו ע"ש. וכמו"כ על יסוד דברי הגמרא בע"ז דף י"ז ע"א נפסק ביו"ד בס' ק"ג סעיף א' דמצוה להתרחק מדרך אליילים ד' אמת ע"ש, ומינה ג"כ דמכ"ש דאסור ליכנס בה. (ב) ובנוגע אם מותר ליכנס לחצר ולישב לנוח, הנה הרמ"א ביו"ד שם בס' קמ"ט סעי' ב' פוסק בזה בזה"ל: חצר של עבודת כוכבים י"א דדינו כעיר של עבודת כוכבים ובזמן שאין העובדי כוכבים מתקבצים שם לתרשותו מותר ליכנס שם וי"א דבכל ענין אסור אם אין דרך עובר בו למקום אחר אבל כשדרך עובר בו למקום אחר לכו"ע מותר וכן המנהג פשוט לילך דרך חצר למקום אחר, ומי"מ מדת חסידות הוא להתרחק מלילך בו אם יש לו דרך אחרת קצר כמוהו עכ"ל.

ועל הנוף.

שאלה :

האם מותר למדריך טיולים רותי לחובל קבוצת מטיילים גויים לתוך מנזרים או כנסיות? האם יש איסור בניסה לתוך מוזיאונים שהיו בעבר תרזוק כנסיות?

תשובה :

באופן עקרוני יש הבדל מהותי בין כנסייה קתולית וכנסייה פרוטסטנטית שבכנסייה הקתולית יש איסור ע"ז בשיתוף. אבל בכנסייה פרוטסטנטית אין איסור של ע"ז בשיתוף, ועל כן הכניסה לכנסייה קתולית יותר חמורה. אך נראה שבכנסייה קתולית שנהפכה למחיאקן והאנשים אינם באים להתפלל שם, מותר למדריך להכניס מטיילים לשם. ובמיוחד אם המדריך מספר בהסברו את ההסטוריה של המקום, ולא את דת המקום, ואפילו אם מדבר על דת המקום שידבר על כך בנימה שאינה מביאה לידי אמונה. גם מותר למטיילים יהודים להכנס למקום זה ולשלם דמי הכניסה למקום, אם מלאו כל התנאים האמורים לעיל. במיוחד יש להתיר במקום, שאם המטיילים היהודים לא ילכו עם המדריך הזה, ילכו עם מדריך אחר, ואז ההסבר לא יהיה על-פי האמור לעיל.

R' SHLOMO AVINER (33) (1943-) אהבה (237:א)

קצב. עלייה על גג כנסייה

טיפוס על בית עבודה-זרה של נוצרים כדי להתבונן בשטח או לצלם, נראה בפשטות שאסור, מפני שבית עבודה-זרה אסור בהנאה, כל זמן שהעבודה הזרה בפנים, אפילו אם אין עובדים לבית עצמו. אסור גם לישב בצל הבית, ויש להתרחק מפתחו ארבע אמות (שר"ע, י"ד ס" קומה סע"ג. חכמת אדם כלל פד סע' טר"ז).

R' CHAIM ELAZAR SHAPIRA (39) סימן ע"ג (28:א)

לחקר המושג וכי

מה שאלת על מה שמענת מוצר דבר הסתכל מלפני הסיור שרואין על מורה קטנה קטועה על בית המלחם דעיו שלחם והנה מה שכתבת שחוגר לך (שכבר זה דרמוס צוקונטרס) עפיוסטיכ צחלי ייכ דכספיו מוסר צכחלה חס נגע ככר מוסס דככרים קצומוזי איכס עעיו דלס חיסח דעעיו חס היכן מלינו סיסר חיסור הנלה קצביל הפסד מודגס ועי צביו פיג מיד לא צלחי צבצלה אין אומרים נעסה ערקן כוי לפסדומו כן סיי אין אומרים צית ע"ז כוי למוסה קטוע עכ"ד :

אולם כל טעם סיסור פסגור העולם הזה (וגם לא קטועו מהמדקוקים לחקר זה ונלחוח על המורה קטוע של סעיר סחול בעוד על בית המלחם) חף שלכאורה הוא כוי לעי לנית המלחם והיי ככחנה מוני ע"ז ועקמטי חך כרלה כעין מיע כחסידי ומוזף צמיה"א ק"י קעי"ג לניכן קרים ובלחם קים לחס לורה ע"ז סעי וערצ צגדיהס או סתפאס לורה קרע לפכיס כדך הגומוס (וביוד די וילנא דפס קס צמיה"א ציכוי וחקרון עמחה סנקורס . ועיי צדכרס כזכח"א ח"ב הל' ק"י כ"ז וק"י ל"י) ועיו הניח הרמיה קיע עקלין צדגר סחול וידוע קנס הככרים איכס עקירים סכונע או עקסחיס ללורה עעיו רק לפני סקר כמסיעו. (ואס כי עיכס מוחס כונה סהככרים צברע חככרים עקירים סכונע גם לפני לורה קרע עק וחסן צלגר מיעו יל כונה סחסידי והרמיה קלפני סקר סכו"ג גם סקרים והפחיס עקירים כוכעיס צפרע הככרים עיכ סעיקר סחול סכנור לפני סקר ולח להלורה ע"ז) ואיכ סיכ י"ל כי כודע קלון המורה קטוע עעין ענדת ע"ז קלחס כלל ולח עעיקר זה כלל ועל חרצ כיס סחול המורה קטועה קל העיר צגורה צית מספע סעיר ציה המועטס וכולל רק כיס סחול על ציה המלחם ועיו פסורי צכ"ד סחול חיו מענדתס רק עמחה קטנית הל' סחול צית קיצון דכיס להעמיס יקעי סעיר או הכפר עיכ מעמדיס המורה קטועה קס לקונת יקעי חף קטומילח סחול ע"ז סי והקציות קלס יומר להצית ע"ז ייע חיו מעקציות עעיו ולח כ"י רק מעי סחול קיצון דכיס וכמו חסס קעמסחוס או עקיק כונעו מעסר סכונור מעקציות סקר ולח עמחה עעיו וסי סחול צהציה כן גם חס רעול סכנור סחול לי עיכ נעלם קעומר לרזיס סמוריס קטועה קס לרענ חקוקלין כטעורס כ"י חף הרמיה קס קיים ועוד לסחמיר כקנדל סרלסונה עיכ גם ציס סיכל דלסעל ליסר סחמיר חניצ :

חיים וסוכי

R' Moshe Shternbech (38) סימן הסג (25:א)

שאלה: שוק הנמצא בחצר "טומאה" האם מותר ליכנס לחצר לקנות שם.

נראה פשוט שעיקר האיסור בחצר עבודה זרה הוא רק מפני חשד, וכאן כל אחד רואה ויודע שזהו רק שוק, אבל חוששני שהשוק הוא לתועלת הע"ז

והרווח שלהם וכה"ג ודאי אסור, אבל כשמפורסם וידוע שאין הרווח לעבודה זרה, אף שהסוחרים שכרו המקום, הלוא בקנייתו שמה אין הכמרים מרויחים לע"ז מאומה, כה"ג נראה פשוט שאין לחשוש כלל ומותר.

ולפי זה כאן שאין חשש גם למראית עין אין אני רואה מקום לאסור, ואפילו כיצור אין כאן כשניכר שאין הכוונה לבית עבודה זרה כלל, אבל בלאו הכי איסור גמור ליכנס לבית עבודה זרה ומצוה להתרחק מדרך ע"ז ד' אמות, (וכמבואר בע"ז י"ז ע"א ובשולחן ערוך יו"ד ר"ס ק"ג) דמצוה להתרחק מדרך אלילים ד' אמות, וכן להתרחק ד' אמות מבית עבודה זרה ושלא כנגד פתח פתוח יש שנוהגין להקל; ועיין במנחת אליעזר חלק ג' סימן מ"ד שעורר בזה, וכמדומני שהטעם כיון שמסיימי מחיצות די בכך וכמו לטומאת כהן שאין חוששין תוך ד' אמות במסיימי מחיצות וכמ"ש"ג.

וכעין זה הבאתי במק"א בבחירות לממשלה ולעירייה פה ביהונסבורג, והעמידו את מקום ההצבעה באולם הסמוך לבית ע"ז ושייך להם, ונראה שזה לא מרומם ומפאר בכך בית ע"ז, ולא מיועד לע"ז, ואין מחשיבם בביאתו, ומ"מ גאה הדבר ויאה אם יכול להשתדל שיצביע במקום אחר שסחור סחור אמרינן לבזירא לכרמא לא תקרב, אבל אין בזה איסור מדינא כלל.

R' Moshe Shternbech (37) סימן תי (27:א)

שאלה: נשאלתי אם מותר להצביע לבחירות בפה יוהנסבורג באולם המחובר לבית אלילים שלהם.

אין ליכנס לבית אלילים, ומפורש בש"ע יו"ד (ק"ג) שמצוה להתרחק מדרך אלילים ד' אמות, והיינו אפילו דרך אלילים ולא רק בבית עצמו, ולכאורה כאן האולם מחובר והיה ראוי להחמיר, אבל כפי מה שמציין השואל משמש האולם גם לכל מיני וועידות וכינוסים שאין להם שום קשר עם אליל שלהם, וגם נכנסים בפתח אחר מהפתח שנכנסים בו לטומאה, נראה שבוה אין להחמיר כדיעבד, שכבר מאוחר מדי מכדי להשפיע לשנות. אבל לעשות שם לכתחילה מסיבה כשחופף לטומאה נראה להחמיר, ואולי גם מחזק בזה בית ע"ז שנמצא במקום חשוב, אבל בנידון דידן דאי אפשר ולא קא מכוין לא מצאתי שום מקום לאסור להשתתף בבחירות לפי מה שהבנתי שהפתח לבית ע"ז עצמו אינו הפתח לאולם, וכיסוד הדין שמצוה להתרחק, עיין היטב בדברינו בח"א (סימן תס"ג).

אמנם גם אם הם נכנסים לטומאתם דרך אותו פתח, כיון שלכתחילה מיוחד ומיועד לאולם לא נקרא פתח ע"ז, שהרי משתמשים בו גם כפתח לאולם לכל מיני וועידות, וכאן דלא ניחא ליה וניכר כן שהרי בא לשם רק ביום הבחירות וביום זה משמש כפתח לאולם לבחירות נראה שאין לאסור, מיהו נראה שכדאי להשפיע על השלטונות ולהסביר להם שאין אנו נכנסים דרך טומאה, אבל בנדון דידן שכבר מאוחר מכדי לשנות מותר לבחור באולם שניכר היום שאינו נכנס אלא למטרה זאת ואין לאסור, כנלע"ד.

For example on March 12, 1991, the *London Times* stated:

The Queen was present at the Commonwealth Day Observance service held yesterday in Westminster Abbey. The Prince of Wales attended. The Dean of Westminster officiated and the Rev Dr William Davies, Moderator of the Free Church Federal Council, read the lesson... Among others present were: High Commissioners and Agents General and their escorts, Mrs Anyaoku, the Lord Chamberlain and the Countess of Airlie, Lord Jakobovits (Chief Rabbi), Lady Waddington...

Or on April 5, 1990, the *London Times* stated:

The Queen and the Duke of Edinburgh attended a service of thanksgiving held yesterday in Westminster Abbey to mark the 150th anniversary of the founding of King's College Hospital, London, and its Clinical Medical School. Princess Alice Duchess of Gloucester was present. The Lord Mayor of Westminster attended... The Bishop of Oxford preached the Sermon. The Chief Rabbi was robed and in Quire and Canon Colin Semper, the Rev Paul Ferguson, Chaplain and Sacrist, and Canon Anthony Harvey were robed and in the Sacrarium.

So too, on July 1, 1979, the *London Times* noted:

No one remarked on it at the time, but the discreet visit of the Chief Rabbi to the lying in state of Cardinal John Heenan at Westminster Cathedral in 1975 was in this context a most remarkable gesture by Britain's leading Orthodox Jew to the memory of one of the "righteous Gentiles."

At each of these events, a Christian service was clearly taking place, if read closely, except for maybe the last one, which is merely a lying-in-state.

(I could, in fact, show dozens of other articles from the *London Times* that note the presence of the Chief Rabbi Lord Jakobovits in Westminster Abbey during services. I could show the same for Chief Rabbi Brodie before him, and Chief Rabbi Hertz before him. I could show, if it is important to see, articles which note that chief rabbis of other countries have done the same.)

(41) TUR (יו"ז ק"א)

היכלות של עבודה זרה כדי שיפנסו בהם רבים כמו שהם עושין. (ו) וכל העושה אחד מאלו וכיוצא בו לוקה: ב (ה) מי שקרוב למלכות וצריך ללבוש כמלבושיהם ולדמות להם מותר בכל:

(42) R' YOSEF KARO (108)

ו מי שקרוב למלכות וכו'. גליהא סוף פרק מרובה וסוף סוטה. הקשה ב"י כיון דלוקה על אחד מאלו אט כן מדאורייתא אסידי והאיך היו חכמים מתירין חיטור של חורה לקרובי המלכות ויש לומר דמשום הילת ישראל יש כח בידם להתיר וכו' עכ"ל. ול"ג דליכא הלא קושיא דלשון וצמקוניהם לא תלכו לא משמע אלא שרואה להתדמות ולנהוג כמוהם שגורשה שמודה לדתם וכלשון הספרי הואיל והן יוצאים בצרמנו אף אפי' אלא בצרמנו וכו' אבל מי שאין דעתו להתדמות להן אלא שצריך ללבוש כמלבושיהם ולדמות להם כדי שלא יהיה לו גנאי אט לא ידמה להן דבר זה לא אסרה הסורה ולא עליו קאי הללו והכי משמע מלשון הרמב"ם שכתב וצריך לישב לפני

מלכה והיה לו גנאי לפי שלא ידמה להן וכו' ואין ספק דמפי השמועה למדנו כן פירוש הללו דובצוקוניהם לא תלכו:

(43) R' OVADIA YOSEF (יו"ז ק"א)

(ח) זאת תורת העולה שאסור ללכת לכנסייתם, אפי' אם היה בזה מפני דרכי שלום, ומכ"ש שאין בזה אלא קירוב דעות לנושא חן בעיניהם. ועל אחת כמה וכמה שנוהגים באותה שעה לקטר קטורת לע"ז, וצועקים ואינם נענים בתפלהם. וע' בספר חסידים (סי' תלה) שכו' בזה"ל, א"ל לחכם למה לא תלך לקראת המלך, א"ל כי מביאים פסל שלהם וקטורת ע"ז תועבה. לכך לא אלך שם. ע"כ. הרי שאע"פ שמצוה לרוץ לקראת מלכי אוה"ע, וגם דוחים איזה איסורים מדרבנן משום מצוה זו, וכמ"ש בברכות (י"ט.). וע"ע בש"ע א"ח (סי' רכז ס"ט). מ"מ כשיש שם ע"ז וקטורת שלהם אין ללכת שם, [וע' בשו"ת מעשה אברהם (חאו"ח סי' מח). ובס' אור שמח (פ"ו מה' יו"ט הי"ד). ובשו"ת בכורי יעקב זריהן (סי' ז.). ואכמ"ל.] ומכ"ש ללכת במקום המוכן לפורענות מקום הטינופת והסטי"א. להוות בהקטירם קטורת זרה ותועבה. וק"ו לרב בישראל שילך לשם (עם פמליית משרד הרבנות) בתלבושת רשמית ובגלימא דרבנן, הא ודאי שיש בזה ח"ו חילול ה'. וצריך להתאזר בכל עוז ותעצומות לבטל ה"מנהג" הרע, שהוא אותיות "גהנם". ובמקום שיש חילול ה' אין חולקים כבוד לרב. והיה רצון שיתקיים בקרוב מקרא שכתוב (צפניה ג ט). כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' ולעבדו שכם אחד. אמן.

קמא דין הצלמים והצורות של עבודת כוכבים

א (א) א וא"א כל הצלמים של עבודת כוכבים הנמצאים בכפרים אסורים (ב) רכתמא לשם אלילים נעשו והנמצאים (ב) בכרכים מותרים רודאי לנוי נעשו (לשון המנהל) (ב) א"א"ב עומדין על פתח ב (ג) המדינה (לשון רמב"ם ס"ו מה"ל עבודה כוכבים) ג (ג) והיה ביד הצורה ד צורת מקל או צפור או כדור או סיף י או עטרה ומטבעת:

הנה [ד] צורה שמשמחמים לו דין דיוו דיוו (ג) גלס ואסור גלס ציטול י [ד] מכל חופן (א) שחולין בצואר לצביון לא מקני גלס ומותר (מרכזי י"ס כל הצלמים כפס רמב"ה)

אם מותר לסחור בסטעמפס של המדינות שיש סטעמפס שמצויר עליהן שתי וערב וכומרים

ומה ששאל מע"כ באחד שמסחרו הוא למכור סטעמפס לאלו האהבים לקבל סטעמפס מכל המדינות ויש מדינות שמצוירים על הסטעמפס כומרים ושתי וערב שלהם אם מותר לו לסחור בזה. הנה לע"ד אין לאסור דהם רק כהצורות שעל המטבעות שכתבו התוס' והרא"ש בשבת דף קמ"ט ד"ה ודיוקני שמותר כדמשמע מר' מנחם בר' סימאי שקרו ליה בנן של קדושים משום דלא הוי מסתכל בצורתא דזוזא מכלל דאחריני הוו מסתכלי וכתבו הטעם משום דרך בשויה לשם עבודת גלולים אמר שאסור להסתכל בה אבל כשנעשה לשם נוי מותר עיי"ש. וטעם זה שייך אף בצורות שעל הסטעמפס שלא נעשו אלא לנוי ולסימן כמו על המטבע. ועיין בתוס' ע"ז דף נ' בד"ה ה"ג שכתבו טעם אחר בהיתר הסתכלות במטבע דכיון שרגיל לראות בה תדיר לא שייכא בה הפנאה ופשוט שאין כוונתם כשכבר הורגל לראות דא"כ יקשה איך הורגלו מתחלה לראות בצורת המטבע וגם איך מותר במטבע חדשה שלא מצינו חלוק בזה וגם איך מותר עני שלא מצוי אצלו מטבעות. אלא הפירוש הוא דמחמת שנעשה לראות בה תדיר לא כדרך שאר ע"ז שנעשה רק להסתכל בה בעת שרוצים לעובדה, לא שייך הפנאה בהסתכלות כיון דידוע לכל שהסתכלות בה הוא בשביל ענין המטבע. וא"כ גם הסטעמפס הוא ממש כן דנעשו לראות בה תדיר לצורך שיש לעשות בהסטעמפס שהוא לדבקם במכתבים וכדומה. עכ"פ באותו הטעם שמותרין להסתכל במטבעות ישנו גם בסטעמפס.

וגם לא ברור לי שיהיה בכלל איסור להסתכל בשתי וערב שלהם דיותר נוטה שליכא איסור כיון

שאינו הע"ז עצמה שעובדין לזה רק איזה חק עכו"ם להתחייק סימן זה לעבוד הע"ז בזה שלא מצינו בכה"ג שיהיה אסור בהסתכלות ורק מצד הרחקה מן הכיעור יש להחמיר בנעשו לעבודתם כחק שלהם ולא במטבעות וסטעמפס שאין אף להחמיר. וצורות כומרים אם יש שם. הוא כמו צורות מלכים ושאר אנשים שאין עובדין לצורות הכומרים. ולכן אינו רואה שום איסור בהמסחר בהם ובהחזקתם בחור שאר סטעמפס של שאר מדינות.

ויש עוד טעם גדול בסטעמפס שהרי נעשו באופן שמבזין את הצורות דמלכלכין אותן בהפאצט שרושמיין עליו בחותם לפוסלו מלהדביקו עוד הפעם וגם שמשליכין אותם באשפות אחר שנוטלין משם את המכתבים. ואת שאינו נוהג בו משום אלוה אין לאסור כדאיתא בע"ז דף מ"ד לענין שמותר לרחוץ במרחץ של אפרודיטי וכ"כ אין לאסור להסתכל מטעם זה.

שאלה: בגדים עם שתי וערב.

אודות השמיכה עם שתי וערב, מעיקר הדין אף שאסור לעשותן מ"מ מי שקנה כבר אינו

צריך למנוע להשתמש בה מאחר שלא נעשה זה כדי לעובדה, עיין ברמ"א ר"ס קמ"א, ועיין להלן ברמ"א (סעיף ג') שמביא מחמירים אפילו ידעינן דלא פלחי להו, וע"ש בש"ך ובגרי"א דפליגי וס"ל שאין להחמיר כלל כשאין עובדים, ואולי גם רמ"א שמחמיר היינו דוקא בזמנו שאדוקים היו בדתם ע"ש, אבל בזמננו שכוונתם רק לנוי ולא לעבודה נראה שכדיעבד אין להחמיר כלל לא להשתמש בו, ובפרט בצורה שאינה כולטת או שוקעת, ע"ש בש"ך ס"ק כ"ה, ובפ"ת סק"ו, אמנם מאוס הדבר ורדאי ראוי לכתחילה להשתדל לקנות בלי שתי וערב, ומרן הגאון רבי יעקב קניבסקי זצ"ל נהג להחמיר אפילו לא לכתוב אות ע' בכתב משיטא הרגיל שלנו דנראה כשתי וערב, ואף שמחובר למטה חשש שזהו צורתה וצמנע לכתוב כן, ואף שזהו חסידותיה שמעתי שאמר פעם שגם ע"פ הלכה אינו בטוח שמותר. וע"ע בשדי חמד מ"ש בזה.

לפיכך דעתי שלא להחמיר בזה"ז בצורת שתי וערב לנוי, והיינו אם כבר קנה, מיהו אם ניכר ומוכח שיש הרבה מהם הוי מאוס ואין לקנותו, ועיין במדרש רבה (צ"ד) שהעגלות ששלח פרעה היה חקוק עליהם ע"ז, ויעקב לא רצה להשתמש בהם ורק כאשר ראה את העגלות אשר שלח יוסף נאמר "ותחי רוח יעקב אביהם". ואף שבזמננו לא מתכוונים לכך, מ"מ כיון שניכר גם היום את הנצרות דהוה ע"ז, אף שלא מתכוין לכך, ראוי להתרחק ולא לקנות מלבושים כאלו, (ושמעתי מת"ח אחד שהח"ח זצוק"ל היה נוסע בעגלה ובזמנם היה בכל פרק - דרך ע"ז דשתי וערב, והח"ח נמנע בעגלה והתכופף מעט, והבחינו בו שכל אימת שהגיעו למקום כזה היה זוקף הראש ומתעורר מאליו ואח"כ שוב חוזר לישון, שמן השמים שמרו עליו אפילו מדררא דדררא דחשד אע"פ שהיה ישן כבר מקודם).

מיהו יש לעיין שלפעמים מייצרים הבגד בצורות כאלו למשוך הנוצרים ה"דתיים" לקנותו, וכה"ג נעשית לכתחילה בצלם לעובדי ע"ז ולא לנוי